

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2013:B39

Skinnskattebergs herrgård

- renovering av tak och fasad på corps de logi

Antikvarisk rapport

Skinnskattebergs-Eriksbo 1:12
Skinnskattebergs socken
Västmanlands län

Anna Ahlberg

Skinnskattebergs herrgård - renovering av tak och fasad på corps de logi

Antikvarisk rapport

Skinnskattebergs-Eriksbo 1:12
Skinnskattebergs socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 180158

Anna Ahlberg

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2018

Omslagsfoto: Skinnskattebergs herrgård mot norr vid projektstart 2011, innan renoveringen.
Foto taget av Anna Ahlberg, Västmanlands läns museum. Bild id vlm-kmvaa-1607

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Anna Ahlberg eller Fredrik Ehltun, Västmanlands läns museum.

Kartor: © Lantmäteriet. Ärende nr i 2018/00086.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-60-7

Inledning

Skinnskattebergs herrgård ligger i tätorten Skinnskatteberg, Skinnskattebergs socken och kommun, Västmanlands län. Skinnskattebergs herrgård förklarades 1974 som statligt byggnadsminne. Enligt beslut den 18 augusti 2000 övergick herrgården till att vara byggnadsminne enligt 3 kap. Kulturmiljögen. Byggnadsminnet omfattar sammanlagt åtta byggnader, förutom corps de logi och de två flyglarna ingår stall, magasin och mangelbod m.m.

Skinnskattebergs herrgård ligger i Skinnskattebergs tätort. Herrgården är markerad med en röd ring.

Under 2011 ansökte Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) om tillstånd hos Länsstyrelsen i Västmanlands län för fasadrenovering, byte av tak och renovering av trappa på corps di logi inom byggnadsminnet Skinnskattebergs herrgård. Parallellt fördes diskussioner kring brandsäkerhetsåtgärder för samma byggnad. Efter ett flertal utredningar lämnade Länsstyrelsen i Västmanlands län tillstånd för ovanstående åtgärder den 19 juli 2011, dnr 432-1135-11. Efter vidare diskussioner beslutade SLU under 2013 att påbörja fasadarbetet. Då det varit svårt att hitta en lösning för ombyggnationen av taket som alla parter kunde enas valde SLU att under 2013 istället underhålla taket; laga där det behövs och därefter måla det. Önskemål om att även måla dörröverstycket på corps di logi har framkommit under projektet. En färgundersökning har därför genomförts av Anders Persson, Målerikonservator i Dalarna. För ommålning av tak och målning av dörröverstycket lämnar Länsstyrelsen i Västmanlands län ytterligare två tillstånd; tillstånd för ommålning av tak dnr 432-3178-2013 och för målning av dörröverstycke dnr 432-3276-2013, till vilket Anders Perssons färgundersökning bilagts. För fasadarbetet gäller tillståndet från 2011. Tillstånd för brandsäkerhetsåtgärder hanteras i särskilt beslut med dnr; 432-2097-12 och rapporteras separat.

Västmanlands läns museum har anlitats som antikvarisk sakkunnigt. Uppdraget har utförts av Anna Ahlberg bebyggelseantikvarie vid Västmanlands län museum som även sammanställt föreliggande rapport. Läns museets byggnadsantikvarie Fredrik Ehlton har bistått i ärendet. Byggnadsvårdsåtgärder genomfördes under sommaren 2013.

Huvudbyggnaden vid byggmöte inför renovering, 2011.

Historik

Skinnskattebergs bruk anlades vid mitten av 1700-talet. Bruket förvärvades 1771 av Wilhelm Hising som 1775 lät påbörja uppförandet av nuvarande herrgårdsanläggning. Följande år lades grunden till de två flyglarna. I arbetet med herrgårdsanläggningen anlätades hantverkare från hela landet, bland annat fick herrgårdsbyggnaden detaljer av huggen sten gjorda av stenhuggaren Gustaf Blom från Stockholm. Herrgårdsbyggnaden stod i stort, färdig, fransett inredningarna, år 1779. I en inskriftstavla ovanför entréporten på huvudbyggnaden återfinns årtalet. Året därpå dog Hising och hans son övertog slutförandet av byggnadsarbetet. Sonen anlade bland annat en stor engelsk park på 1780-talet. År 1788 utfördes de ännu bevarade väggdekorationerna i sengustaviansk stil av Erik Norrlander målarmästare i Stockholm. Till sin hjälp tog sonen arkitekten Erik Palmstedt som delvis kom att justera ritningar för det pågående arbetet. Huvudbyggnadens nuvarande fasad mot Nedre Vättern är uppförd efter Palmstedts ritningar. År 1935 tog staten över Skinnskattebergs herrgård och diverse ombyggnader genomfördes, bland annat byttes fönstren ut.¹ År 1974 förklarades herrgården som statligt byggnadsminne och övergick 2004 till att vara byggnadsminne enligt 3 kap. KML då herrgården blev i privat ägo. Idag ägs byggnaden av Sveriges Lantbruksuniversitet och lokalerna används för undervisning av Skogsmästarskolan.

¹ Granberg 2003.

Byggnadsvårdsåtgärder

Huvudbyggnadens fasad är utförda i ljus slätputs och vita putsrusticeringar markerar byggnadens hörn och mittrisalit. Vid entrésidans mittparti är fönsteromfattningar och skulpterade dörröverstycken utförda i sandsten och trä. Övriga dörrar och fönster inramas av kalksten. På entrésidans fronton finns en rund inmurad marmor/kalkstensskiva med en förgylld inskription. ”W:H:B:C:T hafa/Grundat detta hus. År 1779”. Över entrépartiets mitt återfinns ett överstycke i ett bågformat fält och en oval tavla med hammare, tång, bälg och städ i utskuret trä. Huvudbyggnadens tak är valmat och plåttäckt.

Huvudbyggnaden från sydöst innan renovering, 2013.

Huvudbyggnaden från sydväst och från norr innan renoveringen, 2013.

Fasad

Befintlig fasadputs har sprickbildning och omfattande färgsläpp. Till fasadrenoveringen har ett åtgärdsprogram tagits fram av Ulf Axelsson på Puts & Tegel, daterat den 10 maj 2010. Enligt åtgärdsprogrammet ska befintliga färglager tas bort via våtblästring eller slipning. Puts med dålig vidhäftning ska bilas bort. Därefter ska samtliga fasadytor högtryckstvättas. Frilagda tegelytor ska grundas med hydraulisk kalkgrund och utstockning ska också ske med hydrauliskt kalkbruk. Samtliga putsade ytor finputsas med hydrauliskt kalkbruk fin. Avfärgning ska genomföras med en lufthårdnande kalkfärg med minst sex strykningar. Erforderliga kalkvattnings ska ske före, mellan samt för fixering efter sista strykningen. Färgen ska läggas på med kalkkvast vått i vått, den ska ej sprutas. Friser och kalksten samt granit-sockel ska rengöras varsamt med våtblästring enligt JOS metoden eller likvärdigt. Trasiga fogar ska utbilas och därefter ska hela byggnadens sockel kompletteringsfogas med en pigmenterad hydraulisk kalkfog, tungslevsdragen.

Färgsläpp på fasad mot sydväst

Norra fasaden 2013, innan renovering.

Befintlig fasad bestod innan renoveringen av ett lufthårdnande eller ett hydrauliskt kalkbruk på tegel. Ett antal olika kalkfärger fanns. En friskärning mot läkten vid takfot behövde genomföras på grund av rörelse i byggnaden. Friskärningen bidrar till att risken minskar för att putsen släpper.

Under arbetet med fasadrenoveringen framkom att ursprunglig puts saknades helt. Troligen har fasaden putsats om fullständigt under mitten av 1900-talet och då har den äldre putsen tagits ned. Flera olika sorters bruk konstaterades på fasaden, Den ursprungliga tanken att eventuellt använda gotlandskalk fick därför utgå. Beslut om att använda ett starkt hydrauliskt kalkbruk till lagning och hydraulisk kalkfärg till avfärgning togs. Vid undersökning av putsen konstaterades även att byggnaden vid mitten av 1900-talet haft samma ljusa kulör på fasaden som på omfattningarna. För att huvudbyggnaden ska bidra till en väl sammanhållen bebyggelsemiljö beslutades det att färgsättningen skulle vara lika som flyglarnas.

När den tidigare putsen togs bort upptäcktes att delar av listverket är uppförd i sandsten.

Fasad och listverk under avfärgning.

Flyglarnas färgsättning togs fram när de restaurerades och följer nedanstående:
 Fasadputs: 94/103:13 grupp 17, rad 3 i kalkfärgslikare 90.
 Hörnkedjor och fönsteromfattningar: 30:4 Grupp 11 rad 4 i kalkfärgslikare 90.
 Sockel: Kim:5 Grupp 13 rad 5 i kalkfärgslikare 90.

En justering gjordes rörande färgsättningen på fogen för sockeln. När trasiga fogar bilats ut och kompletteringar genomförts så har dessa pigmenterats på plats för att bättre smälta in mot de äldre fogarna.

Under arbetets gång visade det sig att delar av hörnkedjornas takgesims och framsidans tympanonsfält var uppförda i sandsten. Beslut togs att dessa skulle behandlas lika som övrig sandsten, utifrån det åtgärdsförslag som tagits fram under fasadarbetets sommaren 2013. De hade tidigare varit övermålade med vit kalkfärg, lika som övrigt listverk.

Detaljer på sandstensdetaljer. Dessa målades inte in med vitt kulör utan ströks med gråpigmenterad linolja, som övrig behandlad sandsten inom projektet. Linoljan ger ett skydd för sandstenen.

Fönster

Samtliga blindfönster har rengjorts och behandlats med linoljefärg. Stuprör har målats in i fasadens kulör. Utvärdig målning av samtliga fönster, dörrar, trappräcken räknas som underhåll och omfattas inte av den antikvariska medverkan. Men som dokumentation har dessa målats med linoljefärg i kulör: 1A-46 Terra di Siena enligt RAÄ:s linoljefärgslikare. Detta är samma kulör som använts för flygelbyggnaderna. Flera fönster har även kittats om.

Ommålade blindfönster på östra fasaden.

Samtliga fönster har kittats om.

Konservering av sandstensdetaljer och inskriptionsrundel

Under 2013 togs en skadeinventering och åtgärdsförslag fram för dörr- och fönsteromfattningar av sten vid Skinnskattebergs herrgård av konservator Gabor Pastor, Närke Konservatorn AB. Detta omfattade främst dörr- och fönsteromfattningarna i sandsten vid huvudingången samt den inmurade inskriptionsrundeln på fasaden. I inventeringen konstaterades det att det bland annat fanns sprickor, alger, smuts och missfärgningar samt materialförlust på sandstensdetaljerna. Ursprunglig bemålning var också mycket sliten/eroderad.

För dörr- och fönsteromfattningarna genomfördes kompletteringar av sandstensbruk på de ytor där det skett materialförlust. Ytorna rengjordes, befintligt löst material fästes och äldre lös färg och putspålägg avlägsnades. Därefter rekonstruerades färgsättningen med pigmenterad linoljefärg. En likvärdig behandling genomfördes för den inmurade inskriptions-rundeln på fasaden. Där lades även ny förgyllning i de graverade bokstäverna. Konserveringsåtgärderna är dokumenterade av utförande konservator i särskild rapport.

Inskriptionsrundel innan och efter konserveringsåtgärder och förgyllning 2013.

Dörromfattning i sandsten vid södra entrén, vid konserveringsåtgärder 2013.

Dörromfattning i sandsten vid södra entrén, efter konserveringsåtgärder 2013.

Dörröverstycket var övermålat med ett tjockt lager av alkydoljefärg.

Färglagret skrapades bort och överstycket målades med de kulörer som framkommit i undersökningen.

Målning av dörröverstycke vid huvudbyggnadens entré

I samband med fasadrenoveringen av Skinnskattebergs herrgård framkom önskemål från fastighetsägaren att återställa dörröverstyckets tidigare färgsättning. Överstycket var övermålat med ett tjockt lager brun alkydoljefärg, i motsvarande kulör som herrgårdens dörrar och fönsterkarmar. Dörröverstycket pryds av ett ornament i skuret trä som föreställer hammare, tång, bälg och städ. Ornamentet inramas av en lagerkrans, festonger och profilerade lister. Över ornamentet finns en sköld med rosettbånd på sidorna. Efter en färgundersökning som genomförts av Anders Persson, Målerikonserverator i Dalarna 2011, så visade underliggande färglager att delar har varit förgyllt och bemålat med flera olika kulörer. Länsstyrelsen lämnade tillstånd till ommålning genom enskilt beslut dnr; 432-3276-2013. Målningsarbetet genomfördes efter att södra fasaden var färdigputsad och målades med linoljaefärg efter kulörer i färgundersökningen. Delar förgylldes med bladguld.

Målning av tak

Diskussioner kring takets ombyggnation har pågått sedan 2010. SLU valde att under 2013 ansöka om tillstånd att få måla om taket med färgsystemet Isotrol. Tillstånd lämnades den 1 juli 2017; dnr 432-3178-2013. Taket, som har kraftiga färgsläpp, är målad med Plastisol och alkydoljefärg. Mycket färg hade släppt på det södra takfallet medan den har haft bättre vidhäftning på det norra. Taket har rengjorts med hetvatten och svag ammoniaklösning. Lös färg har avlägsnats. Inga skador återfanns. Taket har grundmålat med Isotrol takgrund samt mellanstrukits med Isoguard pansar. Därefter har slutstrykning med pensel skett med Lasol utvändig linoljefärg. Samtliga stuprör har målats med linolja i samma kulör som fasaden. Takfönsternas bågar har rengjorts, kittats och målats med linoljefärg i svart kulör. De var tidigare målade med takfärg.

Fönster och tak var målat med takfärgen Plastisol.

Norra takfallet innan rengöring.

Taket hade omfattande färgsläpp.

Taket med grundmålning.

Södra takfallet innan rengöring.

Taket och takfönster efter ommålningen.

Huoudbyggnaden efter renoveringsåtgärderna, hösten 2013.

Huoudbyggnaden efter renoveringsåtgärderna, hösten 2013.

Huvudbyggnaden med färdigputsad fasad åt söder, målat tak och fönster. Konservering av sandstensdetaljerna över entrén pågår, september 2013.

Huvudbyggnaden med färdigputsad fasad åt söder, målat tak och fönster. Konservering av sandstensdetaljerna över entrén pågår samt målning av gavlarna, september 2013.

Skinnskattebergs herrgård mot norr vid projektstart 2011.

Övrigt

I beslut från 2011 finns tillstånd att lägga om trappan på huvudbyggnadens baksida. Då det finns problematik med fukt kring trappan har ingen bra omläggningslösning framkommit. Under projektet har det beslutats om att istället tvätta rent och foga om trappan samt att invändigt ta bort den gamla ytbeläggningen (cement och plastfärg) och ersätta den med fuktgenomsläpplig ytbehandling som kalkbruk.

Resultat

Västmanlands läns museum har anlitats som antikvarisk sakkunnig vid fasadrenovering, målning av dörröverstycke samt ommålning av tak på huvudbyggnaden vid Skinnskattebergs herrgård. Under genomförandet uppdagades det att äldre puts troligen har tagits bort vid tidigare renovering under 1900-talet. Några putsprover på den äldre putsen har därför inte kunnat genomföras. Det har även framkommit att hörnkedjornas takgesims och att delar av framsidans tympanonsfält var uppförda i sandsten. Dessa har behandlats lika som sandstensdetaljerna vid entrén. Västmanlands läns museum genomförde den 29 oktober en slutsyn på de hittills utförda renoveringsåtgärder och dessa är godkända ur antikvariskt hänseende. Slutbesiktning av arbetet flyttades till våren 2014, till vilken läns museet inte blivit kallad.

Litteratur och källor

Alenius, H., & Ström, K. (2004) *Synnerligen märkliga – byggnadsminnen i Västmanlands län*. Västerås. Västmanlands läns museum, Västmanlands Hembygdsförbund, Årsbok 79, 2003–2004.

Granberg, Jan. (2013) *Beskrivning av yttre renovering – förfrågningsunderlag 2003-12-23 reviderat 04-01-15*.

Pastor, Gabor. (2011) *Skadeinventering och åtgärdsförslag beträffande dörr- och fönsteromfattningar vid i sten vid Skinnskattebergs herrgård*. Närke Konservatorn AB, 2013-07-11.

Persson, Anders. (2011) *Skogsmästarskolan, Skinnskatteberg, Västmanland. Färgundersökning*. Målerikonservator i Dalarna.

Västmanlands läns museum, topografiskt arkiv, ”Skinnskattebergs herrgård”.

Bildförteckning

Bild id	Fotograf
karta	©Lantmäteriet
vlm-kmvaa-239	Anna Ahlberg
vlm-kmvfe-3009	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3014	Fredrik Ehlton
vlm-kmvaa-260	Anna Ahlberg
vlm-kmvaa-242	Anna Ahlberg
vlm-kmvaa-246	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-1992	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2014	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-1996	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2018	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2013	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2017	Anna Ahlberg
vlm-kmvfe-4186	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4185	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4187	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4168	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4179	Fredrik Ehlton
vlm-kmvsb-1939	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3001	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4184	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3551	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4166	Fredrik Ehlton
vlm-kmvaa-229	Anna Ahlberg
vlm-kmvfe-2999	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3558	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3566	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3551	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-3002	Fredrik Ehlton
vlm-kmvaa-196	Anna Ahlberg
vlm-kmvaa-198	Anna Ahlberg
vlm-kmvfe-3444	Fredrik Ehlton
vlm-kmvaa-241	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2037	Anna Ahlberg
vlm-kmvfe-4181	Fredrik Ehlton
vlm-kmvfe-4161	Fredrik Ehlton
vlm-kmvsb-2030	Anna Ahlberg
vlm-kmvsb-2045	Anna Ahlberg
vlm-kmvaa-1607	Anna Ahlberg

Administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr: VLM 180158

Länsstyrelsen dnr: 434-1135-11
434-3178-2013
434-3276-2013

Fastighetsbeteckning: Skinnskattebergs-Eriksbo 1:12

Landskap: Västmanlands landskap

Län: Västmanlands län

Socken: Skinnskattebergs socken

Kommun: Skinnskattebergs kommun

Beställare: Sveriges lantbruksuniversitet
Egendomsförvaltningen
Ellen Ekdahl
Box 7085
750 07 UPPSALA

Entreprenör: Puts o Tegel
Ulf Axelsson
Elementvägen 9
702 27 ÖREBRO

Per Lindströms måleri (överstycket)
kyrkmalaren@gmail.com

Antikvarisk medverkan: Västmanlands läns museum
Antikvarisk sakkunnig
Anna Ahlberg
Karlgatan 2
722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22

– en del av Region Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-87828-60-7